पाठ-5 आकारान्त स्त्रीलिंग शब्दाः

प्र० आकारान्त किसे कहते हैं? उदाहरण सहित समझाओ।
उ० जिन शब्दों का विच्छेद करने पर अंत में 'आ' स्वर आता है, वे आकारान्त शब्द कहलाते हैं; जैसे- चटका, मक्षिका, कलिका आदि।

1. निम्नलिखित शब्दों के अर्थ बताइए-
कलिका - कली
कोकिले - दो कोयल
पिपीलिका - चींटी
मूषिका - अनेक चूहिया
सरिते - दो नदियाँ

2. निम्नलिखित शब्दों में से एकवचन, द्विवचन व बहुवचन शब्दों को पहचानिए -

एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
शिक्षिका	कन्ये	लताः
चटका	माले	मूषिकाः
कलिका	शाखे	नौकाः
		अजाः

1. नीचे लिखे शब्दों को संस्कृत में लिखिए -
दो चुहिया - मूषिके
चींटियाँ - पिपीलिकाः
कली - कलिका
नदी - सरिता
दो लड़कियाँ - बालिके
अध्यापिकाएँ - शिक्षिकाः

classmate
Date
Page

पाठ - 5

2. चित्र देखकर वचनानुसार नाम लिखिए -

(क) चटका (ख) नौका: (ग) कलिके

(क) माले (ख) छात्रे (ग) बालिका:

(क) कोकिला (ख) मूषिके (ग) अजा:

3. निम्नलिखित शब्दों में से स्त्रीलिंग तथा पुल्लिंग शब्दों को अलग-अलग कीजिए -

पुल्लिंग	स्त्रीलिंग
श्रमिक:	पिपीलिका
गर्दभ:	माला
वानर:	सरिता
शुक:	शिक्षिका
कपोत:	चटका

4. उचित अर्थ पर (✓) का निशान लगाइए -

माले = मालाएँ, दो माला
पिपीलिका: = दो चींटी, चींटियाँ
कोकिले = कोयल, दो कोयल
अजा = बकरी, बकरियाँ
चटका: = दो चिड़ियाँ अनेक चिड़ियाँ
बालिका: = एक लड़की, लड़कियाँ
सरिते = नदियाँ, दो नदियाँ

पाठ - 5

5. निम्नलिखित शब्दों के द्विवचन व बहुवचन रूप लिखिए -

	द्विवचन	बहुवचन
बालिका	बालिके	बालिकाः
अजा	अजे	अजाः
शिक्षिका	शिक्षिके	शिक्षिकाः
मूषिका	मूषिके	मूषिकाः
छागा	छागे	छागाः

2. निम्नलिखित शब्दों को निर्देशानुसार लिखिए -

अजः	(स्त्रीलिंग)	अजा
शिक्षिका	(पुल्लिंग)	शिक्षकः
सुता	(पुल्लिंग)	सुतः
वृक्षः	(स्त्रीलिंग)	वृक्षा
मूषकः	(स्त्रीलिंग)	मूषिका
मृगी	(पुल्लिंग)	मृगः
बालिका	(पुल्लिंग)	बालकः
लेखिका	(पुल्लिंग)	लेखकः

VI

पाठ-6 अकारान्त नपुंसकलिंग शब्दा:

प्र० अकारान्त नपुंसकलिंग शब्द किसे कहते हैं? उदाहरण सहित लिखो।

उ० वे शब्द जो न पुल्लिंग हो और न ही स्त्रीलिंग अकारान्त नपुंसकलिंग कहलाते हैं; जैसे- फलम्, पुष्पम् पुस्तकम् आदि। सामान्यतया इनके एकवचन शब्दों के अंत में 'म्' आता है।

1. नपुंसकलिंग शब्दों के चार उदाहरण संस्कृत में बताइए।

उ० फलम् पुस्तकम्, वनम्, मोदकम्।

1 निम्नलिखित शब्दों को संस्कृत में लिखिए-

अनेक घर -	गृहाणि	दो फूल -	पुष्पे
किताब -	पुस्तकम्	कपड़ा -	वस्त्रम्
दो मित्र -	मित्रे	अनेक फल -	फलानि
जंगल -	वनम्	गेंद -	कन्दुकम्
लड्डू -	मोदकम्	तस्वीर -	चित्रम्

2. निम्नलिखित शब्दों को लिंग के अनुसार अलग-अलग वर्गों में बाँटिए-

पुल्लिंग	स्त्रीलिंग	नपुंसकलिंग
शशक:	रमा	क्रीडनकम्
नर:	मक्षिका	वस्त्राणि
शुक:	नासिका	चित्रम्
अध्यापक:	कक्षा	भोजनम्

Date:
Page No.

3. चित्र देखकर वचनानुसार नाम लिखिए -

(क) कमलम् (ख) फन्दुकानि (ग) नेत्रे
(घ) फलानि (ङ) पत्रे (च) दृगानि
(छ) वस्त्रम् (ज) मोदकानि (झ) गृहम्

4. उचित शब्दों से रिक्त स्थान भरिए -

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
(क)	शुकः	शुकौ	शुकाः
(ख)	फलम्	फले	फलानि
(ग)	सिंहः	सिंहौ	सिंहाः
(घ)	लता	लते	लताः
(ङ)	कन्या	कन्ये	कन्याः
(च)	बालकः	बालकौ	बालकाः
(छ)	अजा	अजे	अजाः
(ज)	मित्रम्	मित्रे	मित्राणि

रचनात्मक कार्य

1. नीचे लिखे शब्दों के सही अर्थ पर (✓) का निशान लगाइए -

दुग्धम् — चाय, दूध, पानी
उद्यानम् — घर, खेत, बगीचा
पत्रम् — बर्तन, पत्ता, किताब
शाकम् — फल, भोजन, साग-सब्जी
अन्नम् — गेहूँ, आनाज, चावल

VI REVISION TESTPAPER-1

पुनरावृत्ति परीक्षण-1

Date:
Page No.

1. स्वर और व्यंजन छाँटकर लिखिए -

स्वर	व्यंजन
अ	त, ब
इ, उ	ल, क
ओ, ए	छ
आ	प

2. संयुक्त व्यंजन बनाइए व उनका प्रयोगकर दो-दो शब्द लिखिए -

क् + ष = क्ष - कक्ष, वृक्ष
त् + र = त्र - मित्र, शत्रु
ज् + ञ = ज्ञ - ज्ञान, विज्ञान
श् + र = श्र - श्रम, श्रमिक
द् + य = द्य - उद्यम, विद्या

3. वर्णों को जोड़कर शब्द बनाइए -

ब् + आ + ल् + अ + क् + अः = बालकः
स् + अ + त् + य् + अः = सत्यः
प् + ऊ + ज् + आ = पूजा
क् + अ + प् + ओ + त् + अः = कपोतः
प् + उ + स् + त् + अ + क् + अ + म् = पुस्तकम्
व् + आ + न् + अ + र् + अः = वानरः

REVISION TEST PAPER- 1

Date:
Page No.

4. चित्र देखकर दिए गए शब्दों की सहायता से नाम लिखिए -

मयूरौ	गृहम्	पुष्पाणि
मूषकः	आम्रे	नासिका

5. लिंग अनुसार शब्दों को लिखिए -

पुलिंग	स्त्रीलिंग	नपुंसकलिंग
कपोतः	माला	कन्दुकम्
गजः	चटका	फलम्
सिंहः	अजा	रूप्यकम्
श्रमिकः	लता	कमलम्

6. सही अर्थ पर (✓) का निशान लगाइए -

क दुग्धम् — चाय, दूध, पानी
ख श्रमिकः — दाग, शिक्षक, मजदूर
ग अजा — बकरी, गाय, चिड़िया
घ भुजंगः — शेर, भेड़िया, साँप
ङ पत्रम् — बर्तन, किताब, पत्ता
च शाकम् — फल, भोजन, साग-सब्जी

Date:
Page No.

7 निम्नलिखित शब्दों को बहुवचन में बदलिए -

(क) वानरः — वानराः (ख) बालिका — बालिकाः
(ग) शुकः — शुकाः (घ) वनम् — वनानि
(ङ) मूषिका — मूषिकाः (च) मित्रम् — मित्राणि

8 निम्नलिखित शब्दों के वचन बताइए -

क) सिंहाः — बहुवचन (ख) पुस्तके — द्विवचन
(ग) मक्षिके — द्विवचन (घ) गजाः — बहुवचन
(ङ) अग्निकौ — द्विवचन (च) चित्राणि — बहुवचन

VI

पाठ-7 अस्ति, स्तः, सन्ति

Date:
Page No.

अभ्यास-

२. निम्नलिखित वाक्यों के अर्थ बताइए -
माला अस्ति। — माला है।
छात्रौ स्तः। — दो छात्र हैं।
मृगाः सन्ति। — अनेक हिरन हैं।

लिखित

१. चित्रों को देखकर उनके नामों के साथ अस्ति, स्तः या सन्ति का प्रयोग कीजिए -
बालकः अस्ति — बालिका अस्ति — बालकौ स्तः
बालकाः सन्ति — बालिकाः सन्ति — पुष्पाणि सन्ति

२. दिए गए शब्दों के साथ अस्ति, स्तः या सन्ति का उचित प्रयोग कर वाक्य बनाइए -
शिक्षकाः सन्ति।
पक्षाणि सन्ति।
भवनम् अस्ति।
मयूरौ स्तः।
मुद्रिका अस्ति।
वानरः अस्ति।
गायिके स्तः।
नेत्रे स्तः।
मूषिका अस्ति।
शिक्षकः अस्ति।

३. अस्ति, स्तः या सन्ति के उचित प्रयोग से रिक्त स्थानों को भरिए -
अश्वः अस्ति — अश्वौ स्तः — अश्वाः सन्ति
कमलम् अस्ति — कमले स्तः — कमलानि सन्ति

Date:
Page No.

धाविका अस्ति   धाविके स्तः   धाविकाः सन्ति
वृक्षः अस्ति   वृक्षौ स्तः   वृक्षाः सन्ति
लता अस्ति   लते स्तः   लताः सन्ति

रचनात्मक कार्य

1. प्रत्येक शब्दों के रूपों में अस्ति, स्तः या सन्ति जोड़कर तीन-तीन वाक्य बनाइए -

क शुकः अस्ति । शुकौ स्तः । शुकाः सन्ति ।
वानरः अस्ति । वानरौ स्तः । वानराः सन्ति ।
बालिका अस्ति । बालिके स्तः । बालिकाः सन्ति ।
माला अस्ति । माले स्तः । मालाः सन्ति ।
मोदकम् अस्ति । मोदके स्तः । मोदकानि सन्ति ।
चित्रम् अस्ति । चित्रे स्तः । चित्राणि सन्ति ।
मूषकः अस्ति । मूषकौ स्तः । मूषकाः सन्ति ।
कलिका अस्ति । कलिके स्तः । कलिकाः सन्ति ।
गृहम् अस्ति । गृहे स्तः । गृहाणि सन्ति ।

ख काकः अस्ति । काकौ स्तः । काकाः सन्ति ।
बाणः अस्ति । बाणौ स्तः । बाणाः सन्ति ।
मुद्रिका अस्ति । मुद्रिके स्तः । मुद्रिकाः सन्ति ।
तुला अस्ति । तुले स्तः । तुलाः सन्ति ।
पुस्तकम् अस्ति । पुस्तके स्तः । पुस्तकानि सन्ति

Date:
Page No.

2. शुद्ध रूप लिखे

अशुद्ध	शुद्ध
अस्ती	अस्ति
नस्ति	नास्ति
सान्त	सन्त
मोदकाणि	मोदकानि
बालिकानि	बालिकाः
पुष्प	पुष्पाणि
गजानि	गजाः

VII

पाठ-8 सर्वनाम-परिचयः

Date:
Page No.

अभ्यासः (1)

2. निम्नलिखित शब्दों के अर्थ बताइए -

इमौ - (पुं) ये दोनों
तौ - (पुं) वे दोनों
के - (पुं) कौन सब
कौ - (पुं) कौन दो
एषः - (पुं) यह
अयम् - (पुं) यह

1. चित्र देखकर उत्तर दीजिए -

एषः खगः अस्ति। एते खगाः सन्ति। इमौ सिद्धौ स्तः।
अयम् सिद्धः अस्ति। एतौ सैनिकौ स्तः। एते सैनिकाः सन्ति।
तौ बालकौ स्तः सः सैनिकः अस्ति ते बालकाः सन्ति

2. उचित मिलान कीजिए -

(1) एषः — खगौ (2)
(2) एतौ — सिद्धाः (6)
(3) ते — छात्राः (5)
(4) सः — सैनिकाः (3)
(5) अयम् — सिद्धः (1)
(6) इमे — बालकाः (4)

Date:
Page No.

3. उचित सर्वनाम शब्द लिखकर रिक्त स्थान भरिए -

(क) ते कृषकाः सन्ति ।
(ख) एषः कुक्कुरः अस्ति ।
(ग) सः शशकः अस्ति ।
(घ) एते गजाः सन्ति ।
(ङ) तौ क्रीडकौ स्तः ।
(च) सः अध्यापकः अस्ति ।

4. निम्नलिखित वाक्यों को शुद्ध कीजिए -
(क) अयम् सिद्धः सन्ति ।
उ० अयम् सिद्धः अस्ति ।
(ख) एतौ खगः अस्ति ।
उ० एषः खगः अस्ति ।
(ग) ते सैनिकाः स्तः ।
उ० ते सैनिकाः सन्ति ।
(घ) एषः कुक्कुराः सन्ति ।
उ० एते कुक्कुराः सन्ति ।
(ङ) तौ बालकौ सन्ति । उ० तौ बालकौ स्तः ।

5 हिंदी में अनुवाद कीजिए -
(क) सः छात्रः अस्ति । वह छात्र है ।
(ख) ते बालकाः सन्ति । वे सब बालक हैं ।
(ग) अयं गजः अस्ति । यह हाथी है ।
(घ) एषः शुकः अस्ति । यह तोता है ।
(ङ) तौ सैनिकौ स्तः । वे दो सैनिक हैं ।

पाठ-8 (11)

Date:
Page No.

अभ्यास कार्य:

1. अर्थ बताइए -

सा - (स्त्री) वह — एषा - (स्त्री) यह
ते - (स्त्री) वे दो — एते - (स्त्री) ये दोनों
ताः - (स्त्री) वे सब — एताः - (स्त्री) ये सब
इयम - (स्त्री) यह
इमे - (स्त्री) वे दो
इमाः - (स्त्री) वे सब

1. चित्र देखकर उत्तर दीजिए -

प्र० सा का अस्ति ? — प्र० ते के स्तः ?
उ० सा अजा अस्ति । — उ० ते अजे स्तः ।
प्र० एषा का अस्ति ?
उ० एषा गायिका अस्ति ।

प्र० एताः काः सन्ति ? — प्र० एषा का अस्ति ?
उ० एताः गायिकाः सन्ति । — उ० एषा शिक्षिका अस्ति ।
एते के स्तः ?
उ० एते शिक्षिके स्तः ।

प्र० सा का अस्ति ? — प्र० ताः काः सन्ति ?
उ० सा छात्रा अस्ति । — उ० ताः छात्राः सन्ति ।
प्र० ते के स्तः ?
उ० ते छात्रे स्तः ।

Date
Page No.

2. उचित मिलान कीजिए -

(क)	इमाः	(i)	बालिकाः (च)
(ख)	सा	(ii)	अजे (घ)
(ग)	ताः	(iii)	कोकिले (ङ)
(घ)	एते	(iv)	महिला (छ)
(ङ)	इमे	(v)	अध्यापिका (क)
(च)	एषा	(vi)	अजाः (ग)

3. निम्नलिखित वाक्यम् शुद्धं कीजिए -

क सः बालिकाः सन्ति।
शुद्ध ताः बालिकाः सन्ति।

ख ते गायिका अस्ति।
शुद्ध सा गायिका अस्ति।

ग सा छात्राः सन्ति।
शुद्ध ताः छात्राः सन्ति।

घ ताः अजाः चरति।
शुद्ध ताः अजाः चरन्ति।

ङ एताः महिलाः हसति।
शुद्ध एताः महिलाः हसन्ति।

(च) एताः बालिका सन्ति।
शुद्ध एषा बालिका अस्ति

Date:
Page No.

2. उचित मिलान कीजिए –

(क)	इयम्	(i)	बालिका	(च)
(ख)	सा	(ii)	अजे	(घ)
(ग)	ताः	(iii)	कोकिले	(ङ)
(घ)	एते	(iv)	महिला	(ख)
(ङ)	इमे	(v)	अध्यापिका	(क)
(च)	एषा	(vi)	अजाः	(ग)

3. निम्नलिखित वाक्य शुद्ध कीजिए –

क सः बालिकाः सन्ति ।
शुद्ध ताः बालिकाः सन्ति ।
ख ते गायिका अस्ति ।
शुद्ध सा गायिका अस्ति ।
ग सा छात्राः सन्ति ।
शुद्ध ताः छात्राः सन्ति ।
घ ताः अजाः चरति ।
शुद्ध ताः अजाः चरन्ति ।
च एताः महिलाः हसति ।
शुद्ध एताः महिलाः हसन्ति ।

(ङ) एताः बालिका सन्ति ।
शुद्ध एषा बालिका अस्ति

Date:
Page No.

५. हिंदी में अनुवाद कीजिए -

(क) एते बालिके स्तः।
ये दो बालिका हैं।

(ख) सा गायिका अस्ति।
वह गायिका है।

(ग) ताः पिपीलिकाः सन्ति।
वे सब चीटियाँ हैं।

(घ) एषा लता अस्ति।
यह लता है।

(ङ) इयम् चटका अस्ति।
यह चीड़िया है।

(च) इमे मूषिके स्तः।
ये दो चुहिया हैं।

(III) पाठ-8

अभ्यास कार्य:

२. निम्नलिखित के अर्थ बताइए -

इमौ -(पु) ये दोनों — कौ -(पु.) कौन दोनों
तौ -(पु) वे दोनों — एषः -(पु.) यह
के -(पु) कौन सब — अयम् (पु.) यह

Date:
Page No.

लिखित –

1. कोष्ठक में से उचित सर्वनाम भरिए –

(क) इमानि चक्राणि सन्ति।
(ख) इमे पुष्पे स्तः।
(ग) तानि पत्राणि सन्ति।
(घ) एतत पुस्तकं अस्ति।
(ङ) एतानि मोदकानि सन्ति।

2. उचित मिलान कीजिए –

(क) इदम्	(i)	फलानि	(च)
(ख) इमानि	(ii)	पुस्तकं	(ङ)
(ग) एतत्	(iii)	चक्राणि	(ख)
(घ) एतानि	(iv)	पत्रम्	(क)
(ङ) तत्	(v)	गृहाणि	(घ)
(च) तानि	(vi)	एप्यकम्	(ग)

3. चित्र देखकर उत्तर दीजिए –

प्र० एतत् किम् अस्ति ? प्र० तानि कानि सन्ति ?
उ० एतत् आम्रम् अस्ति। उ० तानि गृहाणि सन्ति।
प्र० इमे के स्तः ?
उ० इमे कन्दुके स्तः।

एतानि कानि सन्ति (यह गलत है)

प्र० एतत् किम् अस्ति ? प्र० तत् किम् अस्ति ?
उ० एतत् आम्रम् अस्ति। उ० तत् गृहम् अस्ति।
प्र० इदम् किम् अस्ति ?
उ० इदम् कन्दुकम् अस्ति।

Date:
Page No.

प्र० इमानि कानि सन्ति?
उ० इमानि पुस्तकानि सन्ति।
प्र० एते के स्तः?
उ० एते आम्रे स्तः।
प्र० ते के स्तः?
उ० ते पुस्तके स्तः।

4. निम्नलिखित वाक्य शुद्ध कीजिए -
(क) तानि पुस्तकानि अस्ति।
शुद्ध तानि पुस्तकानि सन्ति।
(ख) तौ फले स्तः।
शुद्ध ते फले स्तः।
(ग) इदम् भवनम् स्तः।
शुद्ध इदम् भवनम् अस्ति।
(घ) इमे चक्राणि सन्ति।
शुद्ध इमानि चक्राणि सन्ति।
(ङ) एतानि फलम् अस्ति।
शुद्ध एतत् फलम् अस्ति।

5 हिंदी में अनुवाद कीजिए -
(क) एतानि पुस्तकानि सन्ति।
उ० ये सब पुस्तके हैं।
(ख) एतत् पुष्पम् अस्ति।
उ० यह पुस्तक है।
(ग) तानि फलानि सन्ति।
उ० वे फल हैं।

Date:
Page No.

(घ) तत् द्वारम् अस्ति ।
उ० वह द्वार है।
(ङ) ते कन्दुके स्तः।
(उ०) वे दो गेंद हैं।

रचनात्मक कार्य

२. संस्कृत में उत्तर दीजिए?

प्र० इयम् का अस्ति?
उ० इयम् लता अस्ति।
प्र० इमे के स्तः?
उ० इमे अजे स्तः।
प्र० इदम् किम् अस्ति?
उ० इदम् आम्रम् अस्ति।

प्र० एषा का अस्ति?
उ० एषा बालिका अस्ति।
प्र० ताः काः सन्ति?
उ० ताः पुष्पाणि सन्ति।
प्र० तानि कानि सन्ति?
उ० तानि कन्दुकानि सन्ति।

पुनरावृत्ति परीक्षण- २

Date ___/___/___

REVISION TEST PAPER-२

1. चित्रों को देखकर मञ्जूषा में दिए गए शब्दों से वाक्य पूरा कीजिए-

(तत्, ते, एते, एताः, इदम्, एतानि, अयम्, एषा, सः)

ते अश्वाः सन्ति। सः सिंहः अस्ति। अयम् वानरः अस्ति।

तत् उद्यानं अस्ति। एताः अजाः सन्ति। (इस वाक्य में चित्र गलत दिया है।)

एते पिपीलिके स्तः।

एषा अध्यापिका अस्ति। एतानि मोदकानि सन्ति।

तत् पुस्तकं अस्ति।

२. कोष्ठक में से उचित शब्द द्वारा रिक्त स्थान की पूर्ति कीजिए-

(सा, एषः, इमे, तानि, एषा, एतौ, एताः, तत्)

(क) एषः खगः अस्ति।
(ख) एषा अजा अस्ति।
(ग) तानि पत्राणि पतन्ति।
(घ) इमे पुस्तके स्तः।
(ङ) एतौ खगौ स्तः।
(च) सा अध्यापिका अस्ति।
(छ) तत् गृहम् अस्ति।
(ज) एताः पिपीलिकाः सन्ति।

"You have to take the calculated risk, to earn something." – Dhirubhai Ambani

3. निम्नलिखित वाक्यों को शुद्ध कीजिए-

(क) सः बालकौ स्तः।

शुद्ध तौ बालकौ स्तः।

(ख) इमे सिंहः अस्ति।

शुद्ध इयम् सिंहः अस्ति।

(ग) एताः महिलाः हसति।

शुद्ध एताः महिलाः हसन्ति।

(घ) तानि पुस्तकानि अस्ति।

शुद्ध तानि पुस्तकानि सन्ति।

(ङ) सा छात्रा सन्ति।

शुद्ध सा छात्रा अस्ति।

(च) एतानि फलम् अस्ति।

शुद्ध एतत् फलम् अस्ति।

4. निर्देशानुसार वाक्यों को बदलिए - वचन के अनुसार-

(क) ताः बालिकाः सन्ति। सा बालिका अस्ति।

(ख) तत् फलम् अस्ति। तानि फलानि सन्ति।

(ग) सा अजा अस्ति। ते अजे स्तः।

(घ) एताः गायिकाः सन्ति। एषा गायिका अस्ति।

(ङ) सः सैनिकः अस्ति। ते सैनिकाः सन्ति।

5. हिंदी में अनुवाद कीजिए-

(क) अयं गजः अस्ति। यह हाथी है।

(ख) सा गायिका अस्ति। वह गायिका है।

(ग) एतानि पुस्तकानि सन्ति। ये सब पुस्तकें हैं।

"You can't cross the sea merely by standing and staring at the water." —Rabindranath Tagore

(घ) इयम् चटका अस्ति। यह चिड़िया है।
(ङ) एतत् पुष्पम् अस्ति। यह फूल है।
(च) ते बालकाः सन्ति। वे सब बालक हैं।

6 उचित मिलान कीजिए—

(क) तत्	अस्ति
(ख) एतानि	सन्ति
(ग) ताः	सन्ति
(घ) एतौ	स्तः
(ङ) एते	स्तः
(च) सः	अस्ति

ार—

पाठ-9 धातु-परिचयः (क्रिया)

Date ___/___/___ Page No.: ______

प्र० धातु किसे कहते हैं? उदाहरण सहित लिखो।
उ० किसी भी कार्य के करने या होने को 'क्रिया' कहते हैं। संस्कृत भाषा में क्रिया के मूल रूप को 'धातु' कहा जाता है; जैसे- हस् (हँसना) पठ् पढ़ना।

अभ्यासः

१. निम्नलिखित शब्दों की मूल धातु बताइए -

धावति - धाव्
नृत्यति - नृत्
पतति - पत्
नमति - नम्
कूजति - कूज्

लिखित

1. निम्नलिखित क्रियाओं के मूल धातु रूप लिखिए -

(क) लिखति - लिख् (ख) पिबति - पिब्
(ग) क्रीडति - क्रीड् (घ) कूर्दति - कूर्द्
(ङ) भ्रमति - भ्रम् (च) पतति - पत्

२. उचित अर्थ के साथ मिलान कीजिए -

(क) लिखति	(i)	देता है	(ङ)
ख पतति	(ii)	पीता है	(च)
(ग) क्रीडति	(iii)	लिखता है	(क)
(घ) भवति	(iv)	गिरता है	(ख)
(ङ) यच्छति	(v)	खेलता है	(ग)
(च) पिबति	(vi)	होता है	(घ)

रिक्त स्थान भरिए -

एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
भ्रमति	भ्रमत:	भ्रमन्ति
कथयति	कथयत:	कथयन्ति
कूजति	कूजत:	कूजन्ति
पच्छति	पच्छत:	पच्छन्ति
पश्यति	पश्यत:	पश्यन्ति
अस्ति	स्त:	सन्ति

चित्र देखकर क्रियापद लिखिए -

(क) नमति (ख) क्रीडत: (ग) धावन्ति

(घ) गच्छत: (ङ) पठति (च) उड्डयति

उचित क्रिया पर सही का निशान ✓ लगाइए -

वानर: कूर्दति

पिका: कूजन्ति

सिंह: गर्जति

बालक: क्रीडति

अश्वा: धावन्ति

(क
(ख
(ग
(घ
(ङ
(च
(छ
(ज)